

Evliliğin “Kutsal” Politığı ve Eleştirisi

The “Sacred” Politics and Criticism of Marriage

Hatice Nuhoğlu*, Arzu İçağasioğlu Çoban**

Öz: İki yetişkin bireyin ortak yaşamı seçmesi sevgi, aşk, merhamet, tutku duyguları ile mistifiye edilerek kutsallaştırılsa da evlilik, toplumsal, ekonomik ve sosyal tahakküme dayanır. Evliliğin yasal çerçevesi ise evliliğe sözleşmesel bir nitelik kazandırır. Evlilik bu sözleşmesel niteliği neticesinde çiftler için ödev ve sorumlulukların paylaşıldığı bir alan olarak inşa edilir. Ancak evliliğin ataerkil payı, kadınlar için sorumluluk alanları içinde tahakkümü ve baskıyı barındırmaktadır. Dolayısıyla evlilik ilişkisinde kadın ve erkek adına farklı deneyim alanları mevcuttur. Bu nedenle evlilik çalışmalarında iyi bir analiz için evliliğin ataerkiye ilişkin sınırları, güç ilişkileri ve zorunlu yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada evlilik pratiği; kutsal evlilik algısı, evliliğin yazgıya dönüşmesi, ev içi toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında emeğin feminizasyonu, ekonomi politığı ve cinsel tahakküm temelinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Ataerkil Pay, Ev İçi Toplumsal Cinsiyet Roller, Emeğin Feminizasyonu, Cinsel Tahakküm.

Abstract: Marriage is based on a social and economic domination, although the choice of two adult individuals to live together is sanctified by being mystified with feelings of love, compassion, passion. The legal framework of marriage, on the other hand, gives the marriage a contractual character. As a result of this contractual nature of marriage, marriage is built as an area where duties and responsibilities are shared for couples. However, the patriarchal share of marriage includes domination and oppression within the areas of responsibility for women. Therefore, there are different areas of experience for men and women in the marital relationship. For this reason, for a good analysis in marriage studies, the patriarchal boundaries, power relations and compulsory structure of marriage should be taken into consideration. In this study, the practice of marriage is discussed based on the perception of holy marriage, the transformation of marriage into destiny, the feminization of labor within the scope of domestic gender roles, political economy and sexual domination.

Keywords: Marriage, Patriarchal Share, Domestic Gender Roles, The Feminization Of Labor, Sexual Domination.

* Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta: hatice.nuhoglu@gmail.com.

ORCID: 0000-0003-1466-6914.

** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta: aicoban@baskent.edu.tr.

ORCID: 0000-0002-0033-564X.

Summary

The choice of two adult individuals to live together is sanctified by being mystified with the feelings of love, compassion, passion, and this situation is evaluated with the peace, comfort, loyalty, trust and endless love of being a part of a family. Seeing the concept of family and marriage metaphorically as the door to the eternal happiness of the individual makes the family an indispensable ideal and an a priori object of socialization. Even though marriage seems to be a legitimate and voluntary choice since it is considered as an inevitable duty of adulthood, the social unconscious has continued it as a fateful and compulsory practice from the beginning of written history to the present day. The continuation of marriage as an economic, social and cultural heritage throughout human history is related to the adoption of marriage and family formation as a legitimate field, as well as its glorification and sanctification. The sacred politics of marriage, which has survived from the earliest times, describes marriage as a happy paradise for women, and with the construction of agricultural society, it identifies women with the land and sees it as a representation of fertility, and this view causes women to stay in the domestic space. This situation makes marriage and motherhood the primary agenda of women and still withhold women from being an actor in the economic market. This situation is reinforced by the emphasis that the work of the outside world is heavy, and the work carried out in the domestic sphere is relatively underestimated and devalued. Therefore, while family, kinship relations, child care issues and domestic affairs are discussed for women, men continue to exist as an actor of the outside world and the economic market with the mission of being a guardian and father. On the other hand, marriage functions as a powerful area of sexual legitimacy and the boundaries of sexual domination are determined by marriage. The legitimation of sexuality with the institution of marriage is called through the concepts of reproduction and sexuality. Thus, for some feminist writers, the key to analyzing patriarchy is reproduction, while for others it is sexuality itself. As a result, contrary to the fact that marriage is accepted as a legal and contractual bond based on rights and responsibilities between equals, it continues to exist as an unbalanced relationship in favor of men and women in terms of accessing rights. For this reason, this study discusses marriage through patriarchy, contrary to the fateful perspective that idealizes marriage by romanticizing it. The patriarchal share of marriage, the emphasis on sanctity in the social construction of marriage, and the meaning of marriage as a kind of destiny are discussed. In addition, domestic gender roles and the position of women in marriage and family and the economic practice of marriage as a concrete result of this position are discussed. Finally, it is discussed that the marriage relationship makes women an object of sexual domination.

Giriş

Aile ve evlilik kavramının metaforik anlamda bireyin sonsuz mutluluğunun kapısı olarak görülmesi aileyi vazgeçilmez bir ideal ve toplumsallaşmanın *a priori* nesnesi haline getirmektedir. Bu nedenle aile, bütünlüğünün sağlanması amacıyla korunması gereken işlevsel bir birim ve toplumun temeli olarak ele alınmaktadır.

Evlilik romantik bir ilişki kurma, bir hayatı paylaşma, çocuk sahibi olma gibi doğal hayatın akışına cevap veren konular ile mistifiye edilmekte, diğer yandan evliliğin kurgulamasında yer alan ev içi toplumsal cinsiyet rolleri, düşük ücret, emek yoğun üretim ve prekarite gibi ekonomi politikaları ve cinsel tahakküm konuları göz ardı edilmektedir. White (2015), bu konuda bireylerin evliliğin yetişkinlik döneminin bir ödevi ve toplumun üyesi olarak kimliklerini tanımlayan ve onlara statü veren bir kurum olduğuna inanarak toplumsallaştıklarından bahsetmektedir.

Evliliğin sağladığı statü ve güç aile olmaya değer atfederken diğer yandan bireysellik, bekar ya da boşanmış olmak statü kaybı olarak görülebilmektedir. Bu durum ise evliliği bir tercih meselesi olmaktan çıkarmakta ve onu yazgısal bir form haline getirmektedir. Evlilik, yetişkinlik çağının doğal bir görevi olarak bireylere statü sağlayan bir kurum olarak değerlendirildiğinden gönüllü, özgür iradeye dayalı bir eylem olarak gerçekleştirilse dahi içinde yazgısal olduğuna inanılan toplumsal inşalar bulunmaktadır. Bu toplumsal inşalar insanlığın ilk dönemlerinden izler taşır. Evlilik, bir pratik olarak yazılı tarihin başlangıcından günümüze kadar devam eden bir yapıya sahiptir.

Evliliğin insanlık tarihi boyunca ekonomik, sosyal ve kültürel bir miras olarak devam etmesi evlenme ve aile kurmanın meşru bir alan olarak benimsenmesinin yanı sıra yüceltilerek kutsallaştırılması ile ilgilidir. Bu kutsallaştırma çoğu zaman ailenin olumlu yanlarına atıfta bulunmakta bunu yaparken yaşanan olumsuzlukları tartışma alanının dışında tutmakta ve bu olumsuzlukların görünürlüğünü ortadan kaldırmaktadır. Ancak “MacKinnon, ailenin ataerkil düzeni koruyan, cinsiyet ayrımına ilişkin toplumsal işlevlerin öğrenildiği kilit bir kurum olduğunu öne sürmektedir” (akt.: Karacan, 2018).

Evliliğin doğal hayatın akışı içerisinde kendiliğindenliği kabullenilirken kadın ve erkek açısından farklı görünümde ve anlamlarda olan yapısı göz ardı edilmektedir. “İkinci dalga feminizm, kadının ikinci cins olarak konumlanmasının temelini ailede görmekte; bu nedenle siyaset, iş piyasası ve eğitim araçlarındaki eşitsizliğin özel alanda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği devam ettiği müddetçe devam edeceği düşüncesi ile bu alanı politik mücadelenin odağına almaktadır” (Bora, 2018). Çünkü; Sennett (2011)’in ifade ettiği gibi, “duygusal bağların siyasal sonuçları vardır”.

Mitchell (2006), ailenin doğallık üzerinden tanımlanarak çoğunlukla “huzur ve bolluk” ile sembolleştirildiğini ancak ailenin içinde şiddeti ve çaresizliği de barındırabildiği kültürel ve politik bir yaratı olduğunu belirtmektedir. Ona göre, dolayısıyla, aile kavramının analizinin, ailenin doğal, karşı konulamaz olduğu, bir kadının yerinin ve yazgısının bu olduğu yönündeki politik düşünce biçimleri üzerinden yapılması gerekir.

Bu nedenle bu çalışma, evliliği, romantize ederek idealleştiren yazgısal bakış açısının aksine ataerki üzerinden tartışmaktadır. Evliliğin ataerki payı, evliliğin toplumsal inşasında kutsallığa yapılan vurgunun, evliliğin bir tür yazgı olarak ele alınmasında nasıl bir anlam yarattığı, ev içi toplumsal cinsiyet rolleri ile kadının evlilik ve aile içindeki konumu ve bu konumunun somut bir neticesi olarak evliliğin ekonomik pratiği, emeğin prekarizasyonu üzerinden tartışılmakta ayrıca evlilik ilişkinin kadını cinsel tahakküm nesnesi haline getirmesi ele alınmaktadır.

Evliliğin “Kutsal” Politđi

Buğun içinde bulunduğumuz kültürel yapıda söz konusu edilen evlilik kuşkusuz eski çağlardaki halinden çok daha farklıdır ancak evliliğin “kutsallık” atfedilen yapısının izleri o dönemlere dayanmaktadır. Evliliğin bir ritüel olarak kutsallaştırılması çivi yazılı tabletlerde geçen kutsal evlenme törenlerine dair belgelerden izler taşır. Bunun en güçlü rneği İnanna ve Dumuzi’nin kutsal evlenme törenidir. Sumer dneimine ait Aşk Tanrıçası İnanna ve oban Tanrısı Dumuzi’nin kutsal evlenme öyküsü, evlenme törenlerine ilişkin Mezopotamya’da tarihlenen güçlü bir kültür ve bereketle¹ sembolleştirilmiştir.

Kutsal evlilik törenlerine ait bir diğer önemli buluntu, İnandık Vazosu’dur. “Vazo’nun kısıtlı yüzeyinde kutsal evlilik kapsamında; kutsal gelinin hazırlanması, kutsal yatak/divanın, hediyelerin ve adak hayvanlarının taşınması, kutsal birleşme ve tanrı hayvanlarının tasviri (boğa, aslan vb.) gibi temel sahneler Hitit kült törenlerinde ve Hitit kült yaşamında önemli bir yer tutmaktadır” (Sipahi, 2014: 25).

Bu arkaik kutsal evlenme törenleri bereket ve kadın imgeleri inşasında önemli aktörlerdir. Kadın, bereket sembolü olarak tasvir edilirken insanlığın zenginliği ve gücü elinde tutmasında sağlayıcı bir özne olarak değil eril gücün bir nesnesi olarak resmedilmiştir. Evlilikle bu anlam yerleşik bir hal alırken aile kadının asıl yurdu haline gelmiştir. Kadının ev içi alanda kalması ve bu alanı bir yaşam formu olarak benimsemesi ise evliliğin, mutluluğa giden yolda, kadın için bir var olma nedeni (raison d’ötre) olarak inşa edilmesi ile gelişmiştir. Ancak bu durum 1790’lı yıllarda ortaya çıkan kadın hakları hareketi ile tartışmaya açılmış ve kadın hakları hareketi ile

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: İlmiye ığ, M. (2019). İnanna’nın Aşkı Sümer’de İnanç ve Kutsal Evlenme. İstanbul: Kaynak Yayınları.

gelişen eleştirel aile çalışmaları, kadının eğitim, çalışma ve kamusal alandaki haklarını elde etmesinde önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir.

Ev içi alanın kadının dünyasını şekillendirmedeki yerinin sorgulanmaya açık hale gelmesi ile evliliğin kutsallığı da tartışmaya açılmıştır. Feminist literatür, ev içi alanın kadının kamusal alanda var olma koşullarını sınırlayan yapısını ortaya koyarken bunun altında yatan güç dengelerini mutlu ve sıcak yuva idealleri ile ilişkilendirmektedir. Örneğin Stanton, ev içi alanın mutlu bir cennet olarak tanımlanmasını reddetmektedir. Ona göre, kadınlar hayatlarında yaşadıkları zorlukları çoğunlukla ev içi alanda yaşamaktadırlar (Donovan, 2014). Bora (2018) ise ev içi alanın erkeklerin dünyası olarak adlandırılan dış dünyanın sorunlarından uzak, mutlu ve sıcak bir yuva olarak tasarlanmasının ve kadın ve çocukların bu alanda bırakılmalarının, aile kültürünün *a priori* şekilde kabul edilen niteliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre, evin ve ailenin böyle kutsallaştırılması, ev içi alanda yaşananların görünmez kılınmasına ve dokunulmaz olmasına hizmet etmektedir.

Evliliğin kutsallaştırılması diğer yandan boşanmayı imkânsız kılan bir yapıya dönüşmektedir. “Evliliğe yüklenen değer ve atfedilen kutsallık boşanma durumunda önemli bir anlam sorunu yaratmaktadır. Evliliklerin sonsuza dek süreceğine yönelik bir idealle evlendiğinden, boşanma aşamasında taraflar evliliklerinin neden sonsuza dek devam etmediğini açıklamakta yorumsal bir problemle karşı karşıya kalırlar” (Hopper, 2001).

Boşanmanın yasal bir hak olmasına karşılık toplumsal ve kültürel açıdan halen meşru alanın dışında görülmesi evliliğin yetişkinlik döneminde yerine getirilmesi gereken bir ödev ve zorunlu bir alan olarak işlev görmesinin bir yansıması olabilir. Gerçekleştirilmesi gereken ödev bireyi evlilik akdi ile bağlamaktadır. Bu nedenle Butler’ın da söylediği gibi, “bizi özgürleştirmesi gereken normlar bazen tam da korumaları gereken özgürlük üzerinde kısıtlamalar olarak işler hale gelmektedir” (Butler ve Athanasiou, 2017: 73).

Evlilik Bir Tür Yazgı Olduğunda

Evliliğin bahsi geçen kutsallaştırılması onu bir yazgı haline mi getirmektedir? Evliliğin bir tür yazgı mı olduğu sorusu, insanların neden evlendikleri ve neden evli kaldıkları sorularına verilecek cevapla ilgilidir. Her evlilik birbirinden bağımsız bir şekilde gerçekleştiriliyor olsa da toplumda kolektif bir evlilik bilinci gelişmekte, evliliğin toplumsal boyutu kadının toplumdaki konumundan bağımsız ilerlememektedir. Öyleyse toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik ilişkisinde kadın ve erkek deneyimleri evliliğin bir yazgı mı yoksa gönüllü bir ilişki mi olduğu sorusunu nasıl etkilemektedir?

Soysal (2016) bu soruyu daha da derinleştirir:

Bireyler, aile ya da toplum tarafından istediği ya da istemediği biriyle zorla evlendiriliyorsa hala gonll bir ilişkiden soz etmek mümkün olabilir mi? Peki ama eğer zorlama gibi gornmeyen eğitsel, psikolojik ve toplumsal tüm araçlarla kadın evliliğe yonlendiriliyorsa ve toplumun evlenmeyen kadına yasal olmasa da pek çok açıdan odettiği bedel ağırsa evliliğe yazđı demekte haklı olmaz mıyız?

Evliliğin yazđısal niteliği, temelini ekonomi politiğinden ve toplumun g idealizmini gerçekleştirmek için alan yaratan paternalizmden alır. Bugün evliliğin değer gormesi sadece sonsuz mutluluk arayışı ile tanımlanamaz. Evlenip bir aile kurulduğunda sonsuza dek mutlu olunacağının düşünümsel olarak tüm kültürel ve toplumsal kodlarda yer alması evliliği toptancı bir yaklaşımla yazđısal bir alan haline getirmekte ve karşı konulamaz bir kabulde kolektif bir evlilik bilinci inşa edilmektedir. Bu bilinç, evliliği, doğal hayatın zorunlu bir parçası ozellikle kadınlar için geçim kaynağı, yaşam amacı ve Aristoteles’in mutluluk arayışını bir yaşam tarzı olarak kavramsallaştırdığı “eudaimonia”sı yani mutluluk kaynağı olarak resmetmektedir.

“Ailenin, insanların “doğal” gereksinimleri gereği olduğunun ilanı iktidar ilişkilerini ‘doğal’laştırmaktadır. Kadın ve çocukların doğal yaşam alanı olarak kabul edilen aile, ‘apolitik’ sayılmakta yani içinde g ve iktidar ilişkilerinin değil, insanların doğal duygusal ilişkilerinin yaşandığı düşünülmektedir” (Sancar, 2017). Oysa “mutlu eşler kendi istekleri ile zgr bir şekilde birlikte yaşadıkları soyleseler bile her evlilikte kaynağını kültürel, sosyal ve yasal normlardan alan zorunlu alanlar vardır” (Haley, 1988). Bu nedenle “en önemli referans grubu hl ailedir. Türk toplumsal pratikleri, bireyin evli olmasını gerektirir ve çok büyük toplumsal, kişisel ve ekonomik baskılarla bunu sağlamaya yonelik. Bu nedenle bekar kalmayı ya da boşanmayı seçen bireyleri güçlü bir kamusal baskı bekler” (White, 2015: 64-67). Çünkü evlilik, bireyleri toplum açısından güvenli bölgede tutmaktadır. Bu nedenle evlilik, içinde otoriteye bağlılık, baskı ve şiddet barındırorsa bile boşanmaya tercih edilebilir. Dolayısıyla bekar olmak veya boşanmak bireyleri bu tanımlamaların dışında tuttuğu için toplumsal kabul zor olmaktadır.

Evliliğin bu zorunlu alanları evlilikle ilgili kavramları kadın ve erkek açısından farklılaştırmaktadır. Örneğin “kadınlar için evlilik, topluma katılmanın önemli bir yoludur, bu nedenle evlenmediklerinde toplumsal açıdan fire sayılırlar. Erkekler içinse evlilik bir yazđı değil, tercih meselesidir. Bekar olmayı seçebilecekleri, geç evlenebilecekleri gibi hiç evlenmeyebilirler de” (Beauvoir, 2010). Oysa “henüz evlenmemiş, evli, evde kalmış, dul, metres, kuma gibi kavramlar kadınları tanımlamak üzere kullanılmaktadır” (Soysal, 2016). Diğer yandan “bir kadının diğer kadınlar arasında gorşlerinin dikkate alınması ve değer gormesi evli olmasına bağlıdır;

evlilik, ona denetimli ve sınırlı da olsa belirli bir statü sağlar. Bir kadın evli değilse aynı biçimde saygı görmez ve dinlenmez” (White, 2015: 73-74). Çünkü kadının statü sağlama alanı özel alandır, ancak erkek için statü kamusal alanda yer alır. Bu nedenle kadınlar evlilikte yaşanan sorunlardan daha çok etkilenir.

Evliliğin yazgısalılığı evlilik deneyimi açısından da önem kazanmaktadır. Haley’e göre, evlilik çatışmalarının gerçek nedeni evliliklerin zorunlu ve gönüllü boyutları ile ilişkilidir. Ona göre, insanların boşanması çok zor ya da çok kolay olduğunda yani “bir evlilik tümüyle gönüllü veya tümüyle zorunlu bir ilişkiye dönüşmüşse, bu evlilikte sorunlarla karşılaşmak kaçınılmaz olur. Sonuçta, bu eşler arasındaki ilişki zorunlu bir ilişkiye dönüşmeye başlar” (Haley, 1988).

Evliliğin Ataerkil Yapısı

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek rollerinin toplumsal olarak üretildiğini belirterek “kültürel inşalar” a vurgu yapar (Scott, 2007) ve bu inşalar en belirgin şekilde aile ilişkilerinde görülür. Bu inşaların nasıl yapılandığını anlamak açısından Horkheimer’ın ataerkil sistemin tarihsel analizine değinmek yararlı olacaktır:

“Ataerkil sistem, insanlığı sınıf çatışmasıyla ve kamusal ve aile yaşamı arasındaki kopuşla tanıştıran, aile içinde çıplak otorite ilkesi uygulanmaya başlanmıştır. Erkek ve somut olarak, mevcut koşulların oluşturduğu erkek, ona çift yönlü olarak hükmeder: toplumsal yaşam esasen erkekler tarafından yönetilir ve erkek ailenin başındadır. Analık hakkının yıkıldığı o ilk devrimden beri, uygar ülkelerde kadının erkeğe bağımlılığı kesintisiz olmuştur” (Horkheimer, 1972: 117-119).

“Farklı ülkelerdeki aileler üzerine yapılan bir dizi sosyolojik araştırmada, gençleri yaşlılara ve kadınları erkeklere tabi kılan ataerkil örüntü, bu örüntüyü destekleyen erkeksi otorite ideolojileriyle birlikte yeniden ortaya çıkmıştır” (Connell, 2019:185). Bu ataerkil örüntü kadın ve erkek cinsiyet ayrımını toplumsal olarak inşa etmiştir. White’a (2015) göre, “erkek ve kadın cinsiyet kimliği, tamamlayıcı bir biçimde yapılandırılmıştır: erkekler kendilerini dış dünyanın işleri ile otoritelendirerek ev işlerini yapma sorumluluğunun dışında tutmakta, kadınlar ise bu tahakküm çerçevesinde ev içi işleri kendi değerlerinin bir göstergesi ve varoluşlarının doğal bir süreci olarak içselleştirmektedirler.”

“Bu iş bölümüne dayalı kamusal alan- özel alan ayrımı cinsiyetler arası hiyerarşiyi oluşturmaktadır. Çünkü kadının özel alanda konumlandırılması, onun kamusal alanda görünür olmasını engellemekte, bu durum ise; erkeği, iş piyasasının ve kamusal alanın öznesi haline getirmekte, erkek, gerçek bir yurttaş kimliğine sahip olurken, kadın devletin müdahil olmadığı özel alanda şiddet ve tahakkümün sınırlarına açık hale gelmektedir” (Şimşek, 2018). Kandiyoti (1988) bu durumu “ataerkil pazarlık” la kavramsallaştırmaktadır. Ona göre, “ataerkil pazarlık

terimi zor bir uzlaşmayı temsil eder. Her iki cinsiyetin de uyum sağladiji ve kabul ettiği, ancak yine de itiraz edilebilecek, yeniden tanımlanabilecek ve yeniden mőzakere edilebilecek, toplumsal cinsiyet ilişkilerini dőzenleyen belirlenmiş kuralların ve senaryoların varlığını gőstermeyi amaçlamaktadır.”

“Ataerkil pazarlık, erkek ve kadının yerine getireceği ődevlerle ilgili varsayımlar içermektedir: Kadınlar; itaatın, bakım yőkőnőnőn, evin sığınak olarak kutsallaştırılmasının, kendilerini birey olarak yalnızca aile üzerinden tanımlayabilmelerinin karşılığı olarak erkeklerden evin geçimini sağlamalarını, kendilerini ve çocuklarını dış dőnyanın tehlikelerine karşı korumalarını istemektedir” (Yavuz, 2015). “Kandiyoti bu pazarlığın esas olarak ailedeki kadınlar ve erkekler arasında olduğunu sőyer ama bu aynı zamanda birey ile ailenin de içinde bulunduğu grup arasındadır da” (White, 2015). Bununla birlikte, “kadınlar genellikle daha zayıf bir konumdan pazarlık yaparlar” (Kandiyoti, 1988).

Bu zayıf konuma göre, ataerkil yapıda evlilik ilk aşamadan itibaren kadın açısından yeni bir dőzen anlamına gelir. Örneğin, evlilikle birlikte erkeğin ailesinin soyadının alınması kadının kocanın ailesine katılımını sembolize etmektedir. Yakalı amoğlu (2017)’nin ifadeleri ile “*aileye giren kadın uyum gősterip o anlatının bir karakteri olmaya mecburdur*”. Evlilik çatısı altında kadın artık sadece kendisini değil aynı zamanda kocanın ailesini de temsil etmektedir. Bu temsil kayın aileye yapılan vurgu ile kuşaklararası aktarım ve mirasla sonuçlanmaktadır.

“Kadının bir diğer toplumsal cinsiyet rolőnő bakım verme yőkő oluşturur. Evlerin çoğunda evlilik dőngősőnőn önemli bir bőlőmőnde çocukların da olması iş yőkőnő etkilemektedir. Bu nedenle ocuk bakımı cinsiyete dayalı iş bőlőmőnde azımsanmayacak bir bőlőmő kapsar” (Connell, 2019). Ancak Mitchell (2006)’e göre, kadının bu Őretken olmayan statőső, kadını tanımlamaz ama annelik yetisi onu tanımlayan bir şeydir.

Dőnya Kalkınma Raporu’na (2012) göre, evrensel bir gősterge olarak kadınlar aile ũyelerinin bakımına ve ev işlerine erkeklerden çok daha fazla zaman ayırmakta ve bu da kadınların refahı açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kadınların ekonomi piyasasındaki çalışma saatleri artsa bile ev ve bakım işlerinin sorumluluğu bőyők oranda onlar ũzerinden devam etmekte ve bu durum ev içi toplumsal cinsiyet rolleri, evlilik ve çocukların doğumuyla daha da keskinleşmektedir (Dőnya Kalkınma Raporu, 2012).

Ev içi cinsiyete dayalı iş bőlőmő ile ilgili yapılan alışmalar (Bolak Boratav vd., 2017; arkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2013; Dempsey, 2002), erkeklerin çoğunlukla ev dışı işleri ũstlendikleri ancak ocuk bakımı, temizlik ve yemek işlerini yapmadıklarını gőstermektedir. Ayrıca

araştırmalar ev işlerine ayrılan zamanı incelemiş ve kadınların 6 kat daha fazla ev işlerine zaman harcadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Dolayısıyla Beauvoir (2010)'ın ifadeleri ile “birçok kadın, insanı başarıya götürmeyen bu savaşa her gün yeniden başlamaktadır. Gündelik olarak yeniden kirlenecek şeyleri temizlemek, katlamak, yerleştirmek üzerine kurgulanan ev işlerinin bu sürekli başa dönme hali ve gündelik hayatın politikası, ev kadınının aslında, hiçbir şey yapmadığını, yalnızca “şimdiki zamanı sürdürmekte” olduğunu düşündürmektedir. Nihayetinde ev işleri topluma doğrudan bir yarar sağlamadığı, geleceğe yönelik bir yatırım sunmadığı ve sonunda artı değer üretmediği için kadını değerli bir özne yapmamakta aksine kocaya ve çocuklara bağlayarak emeğini değersizleştirmektedir.”.

Gündelik hayatın politikasında kadına düşen alan bu nedenle görünür hale gelmemekte ve bir güç alanı ortaya koymamaktadır. Peki, ataerkil pazarlıktaki bu eşitsiz konumuna rağmen kadınlar neden bu pazarlığı devam ettirme eğilimindedir? Kadının kendisi için mutluluk vaat eden ancak görünürde çok da başarılı olamayan evlilik pratiğini kendi yaşam alanının halen geçerli bir gündemi olarak benimsemesi temelini nereden almaktadır? Bu soruların cevabı tartışmayı öncelikle iktidar-özne arasındaki dual ilişkiye götürmektedir.

Butler (2005: 9-10)'a göre, “üzerimizde etkide bulunan iktidarın zoruyla zayıf düşer, iktidarın şartlarını içselleştirir ya da kabulleniriz. Ancak bu şartları kabul eden “biz” kendi varlığımız için onlara göbekten bağlanmışızdır”. “İktidarın döngüsel doğası, kadınların ataerkil değerleri içselleştirmesini teşvik eder” (White, 2015: 65). Dolayısıyla “bu döngüsellikte, kadının ataerkil geniş ailedeki yaşam döngüsü öyledir ki, genç bir gelin olarak yaşadığı yoksunluk ve sıkıntı, sonunda, kendi bağımlı gelinleri üzerinde sahip olacağı kontrol ve otorite tarafından aşılır. Kadınların evdeki gücünün döngüsel doğası ve yaşlı kadınların otoritesini devralma beklentileri, bu ataerkillik biçiminin kadınların kendileri tarafından kapsamlı bir şekilde içselleştirilmesini teşvik eder. Klasik ataerkillikte, erkeğe tabi olma, yaşlı kadınların daha genç kadınlar üzerinde sahip oldukları denetimle dengelenir” (Kandiyoti, 1988: 279).

Emeğin Feminizasyonu

Athanasiou'ya göre, “bugün mesele, ekonomik normatifliğin nasıl, toplumsal cinsiyetin, cinselliğin, akrabalığın, arzunun ve biyopolitiğin (yani biyosermayenin, insan sermayesinin) normatiflikleriyle temelden bağlantılı olduğunu daha iyi kavrayabilmektir” (Butler ve Athanasiou, 2017: 68). Evliliğin ekonomik pratiğini analiz edebilmek için öncelikli olarak iş gücüne katılım oranlarına baktığımızda sonuçların kadınların aleyhine olduğu görülmektedir.

Hanehalkı İşgücü Araştırması 2022 sonuçlarına göre iş gücüne katılma oranı erkeklerde %71,3, kadınlarda ise %35,5’dir (TUİK, 2022). İş gücü piyasasına katılımda, kadınlara erkeklerle kıyasla çok daha düşük oranda yer alması birbiri ile bağlantılı meselelerin birleşiminin sonucudur. Connell (2019)’e göre, ev içi emek, ocuk bakımı, kadının ücretsiz emeği, iş dünyasındaki cinsiyet ayrımcılığı, işlerin cinsiyete göre sınıflandırılması, eğitim ve terfide ayrımcı eğilim, eşit olmayan ücret dağılımı kadının ekonomi piyasasında kendisine bir alan yaratmasının önündeki engellerden bazılarıdır. Bir diğer engel grubu ise ekonomi piyasasındaki hiyerarşiler, kurum içi ve kişiler arası şiddet, cinsel tahakküm, ev içi hiyerarşisi gibi otorite, denetim ve baskı ile ilgilidir.

Evliliğin ataerkil yapısı ve kadın için yazgısal bir kurum haline gelmesi temellerini ekonomi pratiğinden almakta ve ekonomi pratiğini yeniden üretmektedir. Ekonomi pratiğini oluşturan kamusal alana ait işler, mülkiyet konuları ve para yönetimi eril alanın güçlü alanlarıdır. Kadınlara bu alanlarda kendilerine ait bir alan üretmeleri ise erkeklerle göre çok daha fazla emek gerektirmektedir. Çünkü “ataerkillik kadın emeğini kendine mal etmekte ve onların çalışmalarını ve üretime katkılarını görünmez kılmakta” (Kandiyoti, 1988: 279) aynı zamanda değersizleştirmektedir.

“Ev içi emeğin ‘nemsizliğine’ yönelik toplumsal uzlaşım ve kadın için doğal bir meşgliyet olarak görülmesi ise bu emek çeşitlerinin değerinin düşük olmasına neden olmakta, sonuçta, emeğin cinsiyete dayalı bölünmesi, erkeğe bilinçli, rasyonel, planlı ve üretici işleri atfederken kadınlara genel olarak kendi doğaları tarafından belirlenmiş görevleri yüklemektedir” (Erdoğan, 2019: 28-55). Dolayısıyla evlilik içinde kadına düşen roller onu iş piyasasından alıkoyarken bir diğer yandan ev içi rollerden bağımsız olan erkek dış dünyanın eyleyicisi olarak güçlenmekte ve kamusal alanda yer alan işler erilleşmektedir. Bourdieu (2019)’ya göre, bazı mesleklerin kadınlar için zor olarak tanımlanması, bu mesleklerin kadınların tam zıddında inşa edilen bir erillikle donatılmış erkekler için özel olarak inşa edilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır” (Bourdieu, 2019).

Erkekler tarafından kurulan iş piyasasında kadınlar kendilerine yer edinirken erkeklerin onlara ayırdıkları işler ile yetinmeye mahkm bırakılmakta ve aynı içi yapsalar bile kadınlar evdeki işleri devam ettirme ve bakım verme sorumluluğu nedeniyle erkeklerden daha az ücretle ya da daha güvencesiz bir şekilde çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle kamusal alanda kadına bırakılan alan ikincil ve kırılğan bir temel üzerine inşa edilmektedir.

Kadının yeniden üretimdeki rollerinin bir sonucu olarak üretimde yer almaması kadını, erkeklerin üretimdeki rolünün “tamamlayıcısı” haline getirmektedir (Mitchell, 2006). “Bu

‘tamamlayıcı rol’ kadınların iş piyasasında erkeklere oranla daha düşük ücretle çalışmalarına neden olmakta aileye ‘ikincil katkı’ nedeniyle, bu durum, kadınların yukarı doğru profesyonel hareketlilik arzusu olmadığı konusunda toplumsal bir inanca dönüşmektedir” (Lim, 1983’den akt., Kercheval vd., 2013). “Bu tür iş modelleri, evli kadınların ev içi toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı sadece yarım günlük iş aradıkları ve kazandıkları ücretlerin hane içinde ‘ikinci bir ücret’ olduğundan büyük oranda düşük ücrete razı oldukları ön kabulü ile işverenler tarafından da onaylanmaktadır” (Connell, 2019). Bu durum ise “eve ekmek getiren erkek modelinin erkeklere iş piyasasında arzularına ulaşmalarında büyük bir destek oluştururken kadınların, bu destekten yoksun bir şekilde mücadele etmelerine neden olmaktadır” (Nicole-Drancourt, 1989’den akt., Moreno, 2015).

“Bir diğer yandan emeğin feminizasyonu, iş gücü piyasasında esnekliği ve istihdam ilişkilerinin kuralsızlaştırılmasını da içermekte ve bu durum aynı zamanda sendikal haklardan mahrumiyet anlamına da gelmektedir. Emeğin feminizasyonu ile birlikte bir diğer önemli gündem, özellikle tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan, kentlerde ise küçük aile işletmelerinde çalışan kadınların emeklerinin görünür olmamasını tanımlayan “kadının görünmeyen emeği”dir.” (Uyanık ve Güler, 2015: 30).

Kadının emeğinin görünür olmamasının en belirgin sonuçlarından birisi cinsiyete dayalı ücret eşitsizliği sorunudur. Her ne kadar uluslararası metinler ve ulusal mevzuat ile cinsiyete dayalı ücret eşitliği² sağlanmaya çalışılmış olsa da iş gücü piyasasının kadına ve erkeğe özgü işler üretmesi, emeğin cinsiyete dayalı bölünmesi ve cinsiyete dayalı ücret farkı ile sonuçlanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen araştırma verilerine göre, “ücret farkının, yaşa göre artış gösterdiği belirtilmektedir. Çalışma yaşamının başlarında düşük seyredirken (%3,8), 40’lı yaşlarda kadınların aleyhine dikkat çekici düzeyde artmakta (%25,9), izleyen yaşlarda bu yüksek düzeyini korumaktadır. Kayıtlı çalışanlarda (%11,5) cinsiyete dayalı ücret farkı, kayıt dışı çalışanlara (%24,2) kıyasla çok daha düşük düzeydedir. Çocuğu olan ve olmayan kadınlar arasında ücret farkı %11; annelerin ücret düzeyi babalar ile kıyaslandığında ise ücret farkı, annelerin aleyhine %19 düzeyindedir” (ILO ve TÜİK, 2020: 10-11).

Sonuç olarak “kadınların iş piyasasındaki bu ikincil konumları sonucunda aile, kadının eşitsiz ve mülksüz konumunu sağlamlaştırırken aynı zamanda kadını toplumda erkekten daha

² Cinsiyete dayalı ücret eşitliği uluslararası metinler ve ulusal mevzuat ile güvence altına alınmıştır. 1967 yılında Türkiye’nin onayladığı, 1951 tarihli (ILO)’nun temel sözleşmelerinden biri olan 100 no’lu Eşit Ücret Sözleşmesi, 1979 tarihli 1985 tarihinde Türkiye tarafından tanınan Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile sağlanmıştır. Aynı zamanda cinsiyete dayalı ücret eşitliği Anayasa’nın 10. maddesinde ve İş Kanunu metinlerinde de güvence altına alınmıştır (ILO ve TÜİK, 2020: 12).

aşağı bir statüye konumlandırmaktadır” (Kalkıner, 2011). Bu durum ise evlilik piyasasını kadınlar için daha canlı hale getirmektedir. “Iversen ve Rosenbluth (2010), evlilik piyasasının kadınlar için işgücü piyasasından daha kazançlı olması durumunda, kadınların ev becerilerine yatırım yapacaklarını belirtmektedir” (akt., Kercheval vd., 2013). Horkheimer’a göre (1972: 122) ise kadının burjuva eğitimi ve karakter oluşumu ile zihin ve hisleriyle hazırlandığı mesleği onu iş yaşamına değil, bakılacağı ve çocukları için endişelenebileceği mutlu bir evliliğe yönlendirmektedir. “Dolayısıyla kadınlar aile içinde, konumu ve anlamı kendi iradelerinin dışında belirlenen ve erkeklerin elinde tuttuğu sembolik sermayenin devam ettirilmesi ve artırılmasına katkı sunma işlevini taşıyan semboller olarak var olabilmektedir” (Bourdieu, 2019). Tüm bu nedenlerle kaynağını evlilik yoluyla düzenlenen emekten alan ekonomik eşitsizliklerin kadınlar aleyhine sınırlandırılması ile aile, cinsiyet eşitsizliği üzerinde önemli bir kısıtlama olarak görülmelidir (Connell, 2019).

Cinsel Tahakküm

Eleştirel aile çalışmalarının üzerinde durduğu bir diğer konu cinsel tahakkümdür. Cinsel tahakküm, ailenin mahremiyetine olan vurgu ile yakından ilişkilidir. Bartlett (1987), batı düşünce geleneğinde ailenin, kamusal alanın dışında, mahremiyete dayalı bir kurum olarak idealize edilmesinden söz etmektedir (Akt., Karacan, 2018). “Aile içindeki mahremiyet vurgusu, kadın cinselliğinin denetlenmesi ile gerçekleşmektedir. Aile kavramsallaştırmasında, başta aşka dayalı evlilik olmak üzere, heteroseksüalite, bekaret, annelik, namus, çocukların nesebinin erkek üzerinden tanınması gibi cinsel ahlak kurallarında erkekliğin öne çıkarılması durumu söz konusudur” (Sancar, 2017).

"Evrım teorisyenleri, kadının cinselliğinin mahrem alanda erkeğin tahakkümü altında yer almasının kaynağını, gizli dölleme olgusuna bağlamaktadır. Bu görüşe göre, erkekler bu babalık belirsizliği sorununa, kadınlar üzerinde cinsel kontrol uygulayarak ve cinsel kıskançlık ve kadınların cinselliğini kontrol etme güdüsü geliştirerek adapte olmuşlardır" (Daly ve Wilson, 1998’den akt., Eagly ve Wood, 1999: 410).

Evrimsel teori tarafından ortaya konan bu düşünce, feminist literatürde önemli bir tartışma alanıdır. “Bazı feminist yazarlar için patriyarkayı analiz edebilmenin anahtarı üreme iken, diğerleri için bu, cinselliğin kendisi olmuştur. MacKinnon ise cinselliği, kadının kendisine ait olan fakat kontrol yetkisinin kendisine bırakılmayan bir tür tahakküm alanı olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kadının tabiiyetinin ilk adımı cinsel nesneleştirmedir” (MacKinnon, 1982’den akt., Scott, 2007) Cinselliğin kadın ve erkek için farklı anlamlarda sembolleştirilmesi söz konusudur. Cinsellik

arzusu ve eylemi erkekler için meşru bir alan olarak tanımlanırken kadınlar için evlilik bu meşruiyetin sınırı olarak çizilmekte ve evlilik içinde ise sınır erkeğin eline bırakılmaktadır.

Connell'e göre, erkeklerin cinselliğini kabul ederken kadınlara yasaklayan "çifte standartın", erkekler açısından daha fazla arzuya değil daha fazla iktidarla ilgisi vardır (Connell, 2019). Bourdieu (2019) cinsel ilişkinin bir tahakküm ilişkisi olarak belirmesinin nedenini, aktif olan erkek ile pasif olan kadın arasındaki temel ayrım ilkesi çerçevesinde inşa edilmiş olması ile açıklamaktadır.

Kadının cinsellikle ilgili konularda erkeğe tabii olması, cinselliğin erkeğe sunulan bir hizmet olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. "Kadının bakım verme gibi ev içi toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak erkeğin cinsel arzularına karşılık verme görevi de vardır. Toplumun inşa ettiği bu görev, kocaya hizmet olarak tanımlanmaktadır" (Beauvoir, 2010). Dolayısıyla "cinsellik, kadınlar için bir zevk değil, bir hizmet olarak örgütlenir. Evliliklerin bitmesinde ortaya atılan sebeplerden biri *kadının kadınlık yapmaması* yani cinsel olarak erkeği yeterince memnun etmemesidir. Öyle ki azımsanmayacak sayıda ülkenin yasası evli bir kadının kocasını cinsel tatminden esirgeyemeyeceği ilkesine dayanır" (Ecevit, 2011). Bu ilke erkeğin cinsel birliktelik konusunda eşine baskı uygulama ihtimaline zemin hazırlamakta ve bunun bir şiddet olarak tanımlanmasını güçleştirmektedir.

Sonuç

Evliliğin kutsallaştırılması, onu hem kadın hem erkek için vazgeçilemez bir ideal yapmakta ve ancak kadın- erkek deneyimleri açısından farklılaştırmaktadır. Ataerkil düzen, evliliği ve anneliği kadın için bir tür var olma aracı ve mutluluğun kapısı olarak birincil gündem haline getirmektedir. Ancak huzur, mutluluk, sıcak yuva ve güvenlik vaat eden ev içi alan kadını kamusal alanın dışında konumlandırmakta ve erkek için dünyanın gelişmesinin sağlandığı, yaratım süreçlerinin merkezi olan dış dünyanın kapılarını açmaktadır. Dolayısıyla aile, akrabalık ilişkileri, çocuk bakımı konuları ve ev ile ilgili işler kadın üzerinden tartışılırken erkek koruyucu ve baba misyonu ile dış dünyanın ve ekonomi piyasasının aktörü olarak varlığını devam ettirmektedir.

Bugün halen emeğin cinsiyete dayalı bölünmesinin geçerliliğini sürdürmesi, kadın için iş gücü piyasasını preker bir alan haline getirmekte ve emeğini değersizleştirmektedir. Emek yoğun üretime karşılık düşük ücret ve güvencesiz çalışma ile sonuçlanan bu değersizleştirme kadının kamusal alanın öznesi olmasının önündeki engellerden biridir.

Evlilik ilişkisinde, yasalar çerçevesinde kadın ve erkek eşit iki cins olarak kabul edilse de evliliğin yapısı ve pratiği bunun günümüzde halen işlerlik kazanmadığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle evliliğin doğasında yer alan ataerkil işleyişin kadınların aleyhine olduğu açıktır (Mitchell,

2006). Bu nedenle kadının evlilik ilişkisi içinde eř, gelin ve anne olarak ailenin sınırları içerisinde tanımlanmadan önce bir birey olarak var olması, ataerkil işleyişin yarattığı ve kişiye başka bir seçenek bırakmayan varoluş biçimlerine karşı kendisini savunabilmesi açısından önem taşımaktadır.

“Sorun, daha sonra feshedilecek sözde bir iktidarın kadınlara teslim edilmesinin tersine, yıllar hatta on yıllar boyu süren ev içi çatışmaların ve pazarlıkların katı, ilişkisel etkileri sorunu” (Connell, 2019: 167-170) olduğundan, toplumsal yaşamın temel yapısında ve bu yapıya dayanan modern kültürde ve iş gücü piyasasında belirleyici bir değişiklik olmadığı sürece, aile, kendine özgü, otorite yönelimli karakter türleri üretme gibi vazgeçilmez işlevini yerine getirmeye devam edecektir (Horkheimer, 1972: 112).

Bu noktada kadının özgürleşmesinin kaynağı “yeniden üretim sürecinin doğru bir şekilde anlaşılması”nda yatmakta ve kadınların yeniden üretim sürecindeki emeklerinin doğası ile bu sürecin eril ideolojik mistifikasyonları arasındaki çelişkinin ortaya konması gerekmektedir (O’Brien, 1981’den akt., Scott, 2007).

Sonuç olarak genel bir değerlendirme ile kadınların kamusal alanda eyleyiciler ve karar alıcılar olarak var olabilmeleri ve aynı zamanda aile içindeki ikincil konumlarının ortadan kaldırılması, aşağıda yer alan politik alanların düzenlenmesine bağlıdır:

- Yeniden retim sürecinin ekonomik meselelerle bağlantılı bir şekilde analiz edilmesi
- Cinsiyete dayalı ücret eşsizliğinin ortadan kaldırılması
- ocuk bakımı ve annelik/ babalık izinlerinde eşitlikçi bir politikanın gerçekleştirilmesi
- Evlilik ve aile alanının eril dilin baskın yapısından arındırılması ve evliliğin kadın ve erkek açısından eşitlikçi bir dile kavuşturulması
- Eşitteki yeni erkeklik anlayışına uygun olarak erkeklerin ev içi alandaki sorumlulukları eşit olarak paylaşması
- Kadının iş dünyasındaki konumunun güçlendirilmesi ile evliliğin kadının tek geçim kaynağı olmasının önüne geçilmesi bu sayede bekrlık, evlilik ve boşanmanın yazgısal ve zorunlu ilişki modelinin gönüllü ilişkiye dönüştürülmesinin sağlanması
- Kadının siyasi görünürlüğünün desteklenmesi
- Eleştirel erkeklik çalışmalarının artırılması

Kaynakça

- Beauvoir, S. (2010). *Kadın “İkinci Cins” Evlilik Çağı*. Çev. B. Onaran. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bora, A. (2018). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). *Eril Tahakküm*. Çev. B. Yılmaz. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G. ve Ziya H. E. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Butler, J. (2005). *İktidarın Psikik Yaşamı Tabiiyet Üzerine Teoriler*. Çev: F. Tütüncü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Butler, J. ve Athanasiou, A. (2017). *Mülksüzleşme Siyasaldaki Performatif*. Çev.: B. Ertür. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cengiz, K., Tol, U.U. ve Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik Erkekliğin Peşinden, *Toplum ve Bilim Dergisi*. 101. ss.50-70.
- Connell, R.W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Çev. C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2013). *Türkiye’de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi (İPM).
- Dempsey, K. (2002). Who Gets The Best Deal From Marriage: Women Or Men?. *Journal of Sociology. The Australian Sociological Association*. 38 (2). ss.91–110.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dünya Kalkınma Raporu. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma*. Washington: The World Bank.
- Eagly, A. H. ve Wood, W. (1999). The Origins of Sex Differences in Human Behavior Evolved Dispositions Versus Social Roles. *American Psychologist*. 54(6). ss. 408-423.
- Ecevit, Y. (2011), Cinsellik ve Beden. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Der.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde. (140-166). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ehrenreich, B. (1983). *The Hearts of Men*. USA: Anchor Books Editions.
- Erdoğan, S. (2019). Esnek Üretim Sistemi ve Emegın Feminizasyonu: Mersin Konfeksiyon İşçileri Örneği. Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin.

- Haley, J. (1988). *İletişim Psikolojik Sorunlar ve Psikoterapi*. ev. A. Uzunöz. Ankara: ark Kitabevi Yayınları.
- Haley, J. (2006). *Sıradışı Terapi: Milton H. Erickson’un Psikiyatrik Teknikleri*. ev. S. Öğün. İstanbul: Yol Yayınları.
- Hopper, J. (2001). The Symbolic Origins of Conflict in Divorce. *Journal of Marriage and Family* 63. ss.430–445.
- Horkheimer, M. (1972). Authority and the Family. *Critical Theory* içinde (47-128). New York: The Continuum Publishing Company.
- ILO ve TUIK (2020). Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü Türkiye Uygulaması. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf. Erişim tarihi: 08.10.2020.
- Kalkiner, N. (2011). Aile ve Evlilik. Y. Ecevit ve N. Kalkiner (Der.). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde. (130-153). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining With Patriarchy. *Gender&Society*. 2(3). ss.274-290.
- Karacan, O. (2018). CatharineMackinnon’un “Tahakküm Yaklaşımı” erevesinde Boşanma Davalarında Affetme. G. Uygur ve N. Özdemir (Ed.). *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet alışmaları* içinde. (393-412). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kercheral, J., Markowitz, D., Monson, K. ve Read, B. (2013). *Research on Barriers to Employment and Decent Work for Women*. International Labour Organization.
- Mitchell, J. (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*. ev. G. İnal, G. Savran, ř. Tekeli, F. Tın, ř. Torun ve Y. Zihnioğlu. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Moreno, L. (2015), ‘Süper Kadınlar’ ve Akdeniz Refahı. A. Buğra ve . Keyder (Ed.). ev. B. Yakut akar ve U.B. Balaban. *Sosyal Politika Yazıları* içinde. (375-397). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. ev. A. T. Kılıç. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sennett, R. (2011). *Otorite*. ev. K. Durand. 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Sipahi, İ. T. (2014). Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler. *Anadolu/Anatolia*. 40. ss. 21-43.
- Soysal, D. (2016). *Beauvoir Dersleri “Evli Kadın” ve “Anne” Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Şimşek, A. A. (2018). Kadının Sosyal İnsan Hakları ve Refah Devleti: Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Bir Değerlendirme. G. Uygur ve N. Özdemir (Ed.). *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde. (119-164). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Uyanık, Y. ve Güler, M. A. (2015). Türkiye’de Emeğin Feminizasyonu ve Demografik Değişim. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*. 3. ss.27-46.
- Yakalı Çamoğlu. D. (2017). *Kaynana Ne Yaptı, Gelin Ne Dedi? Ailedeki Kadınlar ve İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği. *Fe Dergi*. 7(1). ss.117-128.
- White, J.B. (2015). *Para ile Akraba Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği*. Çev. A. Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.